

SARAH ROSE

D-Day Girls

De vrouwelijke spionnen die het verzet bewapenden, de nazi's saboteerden en met hun gewaagde acties een van de belangrijkste bijdragen leverden aan de bevrijding.

Karakter Uitgevers B.V.

HOOFDSTUK 1

God sta ons bij

Londen

Onder de eeuwige blik van admiraal Lord Nelson, hoog op zijn stenen zuil in het centrum van Londen, haastte Mrs. Odette Sansom zich naar haar afspraak op het War Office, het Britse ministerie van Oorlog. De eenogige, eenarmige held van Trafalgar, een bronzen monument gewijd aan de glorie van de Pax Britannica, een groot aantal bloedige conflicten verwijderd van het Londen van 10 juli 1942, werd door de regen gegeseld.

Het was de 1.043e dag van de vreselijkste oorlog waarin de wereld ooit verzeild was geraakt.

Een groot deel van de stad lag in puin, een grillige verzameling gaten en gevels, als de mond van een kind waaruit de melktanden waren verdwenen. Odette hield haar hoed schuin tegen de voortdurend neergutsende regen en haastte zich langs de bronzen leeuwen die de admiraal bewaakten alsof louter vitaliteit voldoende was om Londen er weer bovenop te laten komen.

Zodra Londenaren met Odette in aanraking kwamen, werden ze met haar Gallische elan geconfronteerd, haar wezenlijke Franse karakter. Ze was op een zelfbewuste manier wat aantrekkelijker dan haar Engelse leeftijdgenoten: donkerbruine ogen, een ‘frisse teint,’¹ en een hartvormig gezicht dat omkaderd werd door een volle bos donker haar dat losjes tot haar nek reikte. Een riem zat strak om haar lichte jas, de enige kleuren in een verder eentonig, verregend Londen. De stad was een en al uniform – militairen van het leger, de marine en de luchtmacht. De hele wereld was kleurloos geworden. Hoewel ze het overgrote deel van haar volwassen leven in Engeland had gewoond, had Odette haar continentale manier van

doen nooit helemaal afgeleerd, en had daar ook nooit moeite voor gedaan; het ijzige Groot-Brittannië wekte de indruk onverschillig te staan tegenover seks en vrouwen. Met een onstilbaar flair voor het theatrale, maakte Odette zich mooi en de mannen in kaki raakten in extase. Er werd zelfs beweerd dat ze glímlachte in het Frans.²

Het Victoria Hotel was een 'grande dame' in de mottenballen, gevorderd om tijdens de oorlog als het administratieve centrum van het War Office te dienen. Odette werd niet begroet door piccolo's en de fonkelende kroonluchters waren weggehaald en opgeslagen op een plaats waar ze veilig waren. Het gebouw was groezelig en functioneel zoals al het andere. In de roze marmeren lobby stonden geen dandy's die elkaar sigaretten aanboden; het was er nog steeds druk, maar met al dat administratief personeel en al die sergeanten hielden de mannen in burger zich op de achtergrond: de oudere mannen, de beschadigde mannen, degenen die ongeschikt waren om strijd te leveren, degenen die te nuttig waren om geofferd te worden. De oorlog moest toch door *íemand* worden aangestuurd.

Odette arriveerde op grond van een getypte uitnodiging – haar tweede van het War Office:

Geachte mevrouw,³

Uw naam is aan mij doorgegeven met daarbij de mededeling dat u over kwalificaties en informatie beschikt die wellicht waardevol kunnen zijn voor een fase van de oorlogsinspanning.

Als u beschikbaar bent voor een gesprek, zou ik u graag op vrijdag 10 juli om 11:00 uur op het bovenstaande adres willen ontvangen.

Zou u me willen laten weten of u al dan niet kunt komen?

Met vriendelijke groet,
Selwyn Jepson
Kapitein

Voor een vrouw met een ongelukkig huwelijk halverwege het derde jaar van de oorlog, was de van de overheid afkomstige brief er een vol mogelijkheden. Op z'n minst maakte Odettes afspraak een waardevolle middag in haar eentje mogelijk. Op Leicester Square draaide een nieuwe film, *Mrs. Miniver*,⁴ het verhaal over hoe Engelse huisvrouwen hun bijdrage aan de oorlog leverden enkel en alleen door het hoofd boven water te houden, en hoe vrouwen aan het hoofd van een gezin erin slaagden bergen te verplaatsen terwijl de mannen aan het front zaten. Ze wilde ook nog langs wat winkels, hoewel er, net als elders in Europa, maar weinig te koop zou zijn wat ze, nu zo'n beetje alles op de bon was, met de soldij van haar echtgenoot zou kunnen betalen. Op z'n best zou de brief het leven van Odette een tikkeltje op z'n kop kunnen gooien, want aan welke 'kwalificaties en informatie' zou het leger behoefte kunnen hebben, anders dan het feit dat ze de Franse taal, haar moedertaal, zowel in woord als geschrift beheerste? Misschien dat het War Office op zoek was naar vertalers. Of secretaresses. Ze was niet te oud om nog snel te kunnen typen,⁵ maar ze kon ook brieven schrijven naar krijgsgevangenen in Frankrijk. Dat was ongetwijfeld buitengewoon waardevol werk.

Odette had geen flauw idee wat van haar gevraagd zou worden, en het briefje van de kapitein gaf geen enkele duidelijkheid. Als het War Office iets praktisch voor haar in gedachten had, was ze vastbesloten van nut te zijn.

Odette woonde op het saaie platteland van Somerset. Ze was pas dertig, maar was al een alleenstaande moeder met drie jonge dochters – Lily, Françoise en Marianne – terwijl haar man Roy als dienstplichtige deelnam aan de strijd tegen Hitler. Roy was de zoon van de Engelse soldaat die tijdens de Eerste Wereldoorlog bij haar thuis ingekwartierd was geweest en ze was op jonge leeftijd met hem getrouwd – op haar achttiende, terwijl ze eigenlijk zelf nog een kind was geweest. Tijdens de huwelijksnacht was ze in paniek geraakt en ze had geweigerd op huwelijksreis te gaan. In plaats daarvan had ze haar moeder en haar schoonmoeder zo'n beetje gedwongen met haar mee naar de bioscoop te gaan.⁶

De hele jeugd van Odette was getekend door de oorlog. Ze was nog maar vier jaar oud geweest⁷ toen haar vader tijdens felle gevechten in de buurt van Verdun was gesneuveld, slechts enkele dagen voor de wapenstilstand

die aan de Eerste Wereldoorlog een einde zou maken. Hij was een van de driehonderdduizend doden die rond die stad waren gevallen, een beschamende, pijnlijke verspilling. De kinderen van het interbellum werden volwassen in een gewond Europa, dat nog steeds bloedde uit de wonden die het in Vlaanderen en aan de Somme had opgelopen. Frankrijk voelde zich verzwakt door de Duitse wreedheid; Duitsland voelde zich net zo verzwakt vanwege de hoge herstelbetalingen die het buurland het had opgelegd. De vaderloze Odette groeide op in het huis van haar grootouders, waarbij haar zondagen een litanie waren van het verplichte bezoek aan het graf van haar vader om, terwijl ze naast haar tot weduwe gemaakte moeder zat, tijdens de kerkdienst wat muntjes in de collectezak te stoppen. Zoals zoveel dochters van de Eerste Wereldoorlog, had het trauma Odette veranderd; het maakte haar tegelijkertijd innemend en hard, kwetsbaar en meedogenloos.

Als volwassen, getrouwde maar alleenstaande vrouw⁸ en moeder van drie kinderen werd Odette gedwongen om afstand te doen van het drukke leven in de stad en te kiezen voor de veiligheid van het groene en lege platteland. In 1940 en 1941 werden de Londense nachten doorboord door bommen en verlicht door zoeklichten; in de lucht was een dagelijkse vuurwerkshow te zien die uit lichtfakkels en vlammen bestond. Als ze in de stad was gebleven, had er voor de baby een op maat gemaakt gasmasker moeten komen, en had ze het onderscheid tussen de geluiden van een parachutemijn en van luchtdoelgeschut leren maken. Somerset was voor de meisjes aanzienlijk beter.

Odettes dagen waren nu gevuld met een eindeloze reeks rituelen zoals die overal in het land plaatsvonden: in de rij staan bij de bakker, het uittellen van distributiebonnen, het verstellen van kleren terwijl er nauwelijks nog stof te krijgen was. Propaganda-affiches prezen spaarzaamheid aan als een belangrijke deugd: *'I'm as patriotic as can be – and ration points don't worry me!'* [Ik ben zo vaderlandslievend als maar mogelijk is – en over distributiebonnen maak ik me geen zorgen!] Wat was dat toch een sombere boodschap. *'Go through your wardrobe. Make do and mend.'* [Ga eens door je garderobe. Behelp je en repareer je oude kleding.] Odette was ooit modebewust geweest, vaardig met naald en draad, en in staat om zodanig fijne plooien aan te brengen dat elk pakje dat ze droeg een zekere mate van *oh-la-la* meekreeg, maar nu ze zichzelf naar het platteland had verbannen was er niemand meer om er leuk voor uit te zien. 'Sobere kleding voor

het vierde oorlogsjaar,⁹ lieten de damesweekbladen weten; jasjes zonder opsmuk en ‘rokken zonder zonde’ dienden toegejuicht te worden. Odette verlangde naar de opwinding die Londen te bieden had, het plezier dat gezelschap en aandacht haar gaven. Het moederschap op het platteland en een kloosterachtige afzondering pasten niet bij haar. Voor een energieke vrouw was het veel te alledaags.

Kapitein Selwyn Jepson zat achter zijn bureau in het War Office, kamer 055a¹⁰ – in het verleden beter bekend als kamer 238 van het Victoria Hotel¹¹ – die zo klein was dat het voor hetzelfde geld een bezemkast had kunnen zijn. Omwille van de bruikbaarheid was het vertrek ontdaan van elke vorm van glamour en bezat het dan ook slechts één enkele voorziening: een wastafel. Er stond geen noemenswaardig meubilair, op een houten tafel en twee eenvoudige stoelen na zoals die binnen het Britse leger standaard werden verstrekt. Die karige inrichting was opzettelijk, want de kapitein had opdracht gegeven om de interviewruimte te ontdoen van alles wat op een officiële functie of zelfs op enig comfort kon wijzen. Hij was hier niet om wat vrijblijvend te babbelen of zich achter een groot bureau tegen bezoekers af te schermen. Hij wilde niet dat er ook maar iets¹² in de weg stond van absoluut vertrouwen: geen afscheiding, geen status, geen rang – tenzij hij een gesprek voerde met een lid van de strijdkrachten, want in dat geval trok hij uit respect zijn uniform aan.

Kapitein Jepson keek langs zijn neus naar het dossier dat voor hem lag. Mrs. Sansom had klaarblijkelijk geen connecties met de vijand; His Majesty's Government – Zijne Majesteits overheid – had ‘niets in de archieven aangetroffen’. Met andere woorden, ze had geen strafblad. Scotland Yard en de veiligheidsdienst MI5 waren blijkbaar tot de conclusie gekomen dat ze een aanvaardbare kandidate was voor een gesprek. Naar zijn eigen maatstaven was dit alles te weinig diepgravend om hier zeker van te zijn. Mochten er alsnog bezwaren bestaan, dan zou hij die ongetwijfeld boven water krijgen.

Volledige doopnaam: Odette Marie Celine¹³

Nationaliteit: Britse

Nationaliteit bij de geboorte: Franse

Door haar huwelijk werd Odette automatisch Engelse vanwege een juridisch begrip dat bekendstond als *coverture*, de huwelijkse staat, wat inhield dat haar rechten werden ondergebracht bij de juridische status van haar echtgenoot; ze werd onderdeel van hem zoals een hand deel uitmaakt van het lichaam.

Odettes dossier werd geopend naar aanleiding van haar bereidheid om bij de oorlogsinspanning te helpen. In maart 1942 was er op het BBC-avondnieuws een dringende oproep te horen: de marine had behoefte aan foto's van de Franse kust. Tijdens de nieuwsuitzendingen van 18:00 en 21:00 uur, ingeklemd tussen Proms-concerten en een nieuwsuitzending in het Noors, legde de nieuwslezer uit dat zelfs de saaiste familiekiekjes behulpzaam konden zijn. Ogenschijnlijk onbeduidende en alledaagse fotoalbums konden het tij in Europa doen keren, en zodra dat in Europa was gebeurd, kon dat ook in de rest van de wereld plaatsvinden. Die aankondiging was een van de vele patriottische oproepen die dat jaar werden gedaan. De volgende ochtend reageerden de Britten door het versturen van dertigduizend enveloppen met daarin tien miljoen vakantiekiekjes.¹⁴

Ook Odette kwam door deze oproep in actie. Ze schonk haar familiefoto's aan de overheid, een verzameling kiekjes van zichzelf als jong meisje op het brede strand vlak bij haar geboorteplaats Amiens, van picknicks en parasols, zandkastelen en strandhuisjes, van haar broer, haar moeder, haar grootouders, zelfs van een vader die ze nooit goed had gekend; eenvoudige, alledaagse herinneringen aan lang vervlogen zomers.

Bij de grootschaligste oorlog die de wereld ooit had meegemaakt, deden ook de allerkleinste details ertoe. Een uiterst geheime afdeling in Oxford was op dat moment bezig met het samenstellen van een gedetailleerde kaart van de Franse kust. Hoewel in Engeland ruim voldoende informatie over Frankrijk beschikbaar was – Michelin-kaarten, Baedeker-gidsen waarin elk havenplaatsje werd beschreven en zeekaarten waarop alle waterdiepten stonden aangegeven – zat de Admiraliteit, het opperbevel van de marine, om meer gespecialiseerde inlichtingen verlegen. Om een invasie te kunnen plannen moest de marine eerst een afbeelding van het land zien te creëren, gezien vanaf golfhoogte, zoals te zien zou zijn vanuit de voorsteven van een inkomend landingsvaartuig. De Inter Services Topographical Department (ISTD), de topografische dienst die voor alle drie de krijgsmachtonderdelen de topografische kaarten verzorgde, was

bezig een allesomvattend beeld van de Franse kust en die van de Lage Landen te vervaardigen. De marine wilde precies weten hoe de havens en de stranden eruitzagen, de exacte hellingshoek van elk duin, elk kronkelweggetje, elk beekje, elk landschappelijk element dat inzicht kon bieden in de watervoorziening, de blinde vlekken en de naderingsroutes. Zo'n kaart maken alleen aan de hand van een kleinschalige commandoraïd en met behulp van luchtfoto's was onmogelijk; de enige manier om zo'n weids beeld te creëren was om dat samen te stellen aan de hand van de vakantiekiekjes die de Britten daar vóór de oorlog hadden gemaakt. In de Bodleian Library boog een groep wetenschappers zich over de binnengekomen fotoalbums, werden er foto's van foto's gemaakt, waarna de albums weer aan de rechtmatige eigenaars werden geretourneerd, die nooit te weten kwamen welke beelden waren gereproduceerd, laat staan waarom dat was gebeurd. De ISTD bouwde een soort fotografisch mozaïek op, een montage van familieherinneringen, en 'naaide' het panorama vervolgens aan elkaar tot een reusachtige topografische quilt.¹⁵ Dat was het platform voor een strijdplan ten behoeve van de geallieerde invasie van Europa. Engeland was in oorlog, en Frankrijk zou het laatste slagveld worden.

De foto's van Odette hadden trouwens geen enkele militaire waarde. De kiekjes uit haar jeugd vonden zelfs nooit hun weg naar de Naval War Library. Nadat ze de oproep via de BBC had gehoord, verstuurde Odette ze naar het War Office, niet naar de Admiraliteit; ze was een niet in Engeland geboren Engelse die het verschil tussen die twee niet doorzag.

Desalniettemin gingen de radertjes van de militaire bureaucratie draaien. Postbeambten stuurden haar briefje waarin ze haar hulp aanbood door naar een centrale administratie, die de informatie vervolgens via de aangegeven maar tegelijkertijd ondoorgroendelijke kanalen naar kapitein Jepson doorsluisde.

Toen Odette het kantoor van de kapitein binnenstapte, kwam hij overeind als een man die gewend was welgemanierd op te treden. Voor de ramen hingen zware gordijnen die bedoeld waren om bij een bombardement enige bescherming tegen rondvliegend glas te bieden, waardoor het vertrek de indruk wekte nog kleiner te zijn dan het al was; het rauwe licht dat naar binnen viel was scherp en elektrisch.

Kapitein Jepson was een elfachtige man, gestoken in een donker pak, tweeënveertig jaar oud en met een enigszins hoge puberstem. In vreedstijd was hij werkzaam als journalist en een middelmatig schrijver van detectives; in oorlogstijd was hij een cynicus die zich stevig vasthield aan de handvatten van zijn eigen zwaarmoedige geest. Met zijn op koffiebonen lijkende ogen en zijn strak naar achteren gekamde haar, gaf zijn achterdocht hem het air van een man die altijd last had van constipatie.¹⁶

De kapitein, met een afgemeten accent dat aangescherpt en gepolijst was tijdens zijn jaren op de St. Paul's School voor erfgenamen en aristocraten, begon het onderhoud met een inleidende vraag die hij aan iedereen stelde die zijn kantoor binnenkwam: wat vond Odette van de Duitsers?¹⁷

Ze haatte Hitler hartstochtelijk.

Ze vond het vreselijk wat er met Frankrijk was gebeurd. Haar moeder was geëvacueerd en had haar huis moeten verlaten; haar broer was tijdens de Blitzkrieg ernstig gewond geraakt en was nog steeds aan het herstellen in het militair hospitaal Val-de-Grâce in het bezette Parijs, vertelde ze. De Duitsers hadden haar land geschonden.

O, ze vermoedde dat ze misschien best wel medelijden met het Duitse volk kon opbrengen, maar voor de militaire bezetters voelde ze alleen maar haat.¹⁸

De kapitein besepte maar al te goed¹⁹ dat de Franse aangeboren animositeit jegens de Duitsers nauwelijks onderdeel was voor de Gallische vijandigheid jegens de Britten. Maar op dat moment in de oorlog was het zijn taak, zoals hij in zijn brief al had laten weten, om uit het kleine maar belangrijke groepje mensen dat beschouwd kon worden als normale, gewone, gemiddelde Britse burgers, een paar uitgelezen kandidaten te selecteren die feilloos Frans spraken, die zich Frans konden gedragen en die in alle opzichten als Fransman of Française konden doorgaan.

‘U hebt geen idee van hoe we hier te werk gaan,’ begon de kapitein, met Odettes dossier voor zich op tafel.²⁰ ‘We hebben zowel in dit land als in Frankrijk navraag naar u gedaan, en met datgene wat we hebben gevonden zijn we buitengewoon ingenomen.’

Drama en overdrijven waren Odette bepaald niet vreemd, het was een soort moedertaal voor haar. In minder dan een hartslag veranderde haar houding van ingetogen en koket naar woedend en verontwaardigd.

‘Hoe bedoelt u? Waarom hebt u navraag naar mij laten doen?’²¹

In oorlogstijd was Odette in Engeland alleen al verdacht op grond van het feit dat ze in Frankrijk was geboren. In Groot-Brittannië heerste res- sentiment; dat stelletje francozen had in 1940 razendsnel gecapituleerd; het Franse leger was door de oprukkende Duitse tanks verpletterd; de Magi- notlinie had niets te betekenen gehad, een grap; in de Middellandse Zee werd de geallieerde vloot geconfronteerd met in Noord-Afrika gestatio- neerde Vichy-schepen; in Franse fabrieken werden grote hoeveelheden wapens vervaardigd voor een door de nazi's geïnitieerde oorlog waarmee vervolgens in Egypte Engelse militairen werden gedood.²²

Odettes loyaliteit zou wel eens een essentieel onderdeel van de strijd om Europa kunnen vormen. De kapitein rekruteerde geheime soldaten voor een clandestiene oorlog op nazigrondgebied, maar vrouwen als Odette hadden de Britse nationaliteit alleen gekregen door hun huwelijk; in het buitenland geboren bruiden werden door een groot aantal Britten als vij- andelijke vreemdelingen beschouwd.

Ze wees die zienswijze met weerzin van de hand en wekte de indruk dat ze de Slag bij Hastings best nog eens wilde overdoen. Woedend gaf Odette verbaal blijk van haar patriotisme: ze was een goede moeder voor haar Engelse dochters, een betrouwbare echtgenote van een Britse militair die koning en vaderland verdedigde. Ze leidde een rustig leven, deed niets verraderlijks of illegaals. Odette was op z'n minst net zo fatsoenlijk als wil- lekeurig iedere andere, wél in Groot-Brittannië geboren jonge vrouw.

‘Wat denkt u wel dat ik ben?’²³

Op dat moment nam de kapitein een besluit: hij was bereid om Odettes leven op het spel te zetten.²⁴

Zonder in details te treden omtrent de functie waarvoor hij haar rekruteerde, of zelfs maar de naam van zijn werkgever te noemen, bood kapitein Jepson Odette een kans om voor His Majesty's Government naar Frankrijk af te reizen, en dat tegen een honorarium van driehonderd pond per jaar. Was ze bereid om dat als vrijwilligster te gaan doen?

‘Maar wacht even.’ De kapitein deed er even het zwijgen toe. ‘Hoe zijn de omstandigheden bij u thuis eigenlijk?’

De bijzonderheden omtrent Odettes leven bevonden zich gedetailleerd in het dossier dat voor hem lag, maar hij was niet van plan om een vrouw de oorlog in te sturen die hunkerde naar haar kinderen in Engeland. Haar

kansen om levend terug te keren waren op z'n hoogst 50 procent – misschien zelfs wel minder.²⁵

Tegenover de kapitein wekte ze de indruk zich niet al te zeer zorgen over haar dochters te maken. 'O, die zitten daar niet mee,' was het antwoord dat hij zich later zou herinneren.²⁶

Odette zat daarentegen verstrikt in haar gedachten. Ze stelde zich de onduidelijke baan die haar werd aangeboden voor, in de taal van een moeder. Wordt van mij verwacht dat ik dit offer aanvaard, een offer dat anderen moeiteloos brengen? vroeg ze zich af.²⁷ Wat zou er van haar dochters worden als na Frankrijk ook Engeland voor Hitler zou capituleren? Misschien kon ze voor deze magere man, deze Jepson, maar weinig betekenen; misschien was ze wel niet goed genoeg om te mogen dienen. Maar ze was vastbesloten om het omwille van Lily, Françoise en Marianne op z'n minst te proberen.

Met slechts een vaag idee van wat haar taak zou omvatten, zei Odette: 'Leid me maar op.'²⁸

De kapitein kwam overeind en escorteerde Odette in twee korte stappen naar de deur, waar ze elkaar de hand schudden. Ze bezat een kolossale persoonlijkheid en ze zou wel eens kunnen weigeren zijn orders op te volgen; ze was te gedreven. Maar ze voldeed wel aan alle vereisten: ze sprak vloeiend Frans, ze was Brits staatsburger. Als de geallieerden de oorlog in hun voordeel wilden beslissen, dan hadden ze vrouwen als Odette hard nodig.

Hij liep terug naar het dossier op zijn tafel en maakte snel een aantekening in de marge. Het was zijn professionele inschatting van zijn recentste medewerkster:

God moge de Duitsers bijstaan als we er ooit in slagen haar bij hen in de buurt te krijgen. Maar misschien steekt God ons onderweg ook nog wel de helpende hand toe.²⁹